

kach religijnych mieszkańców naszego kraju, uwarunkowanych licznymi czynnikami o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym. Zapoznanie się z treściami opisywanymi przez Autora może być również pomocne w ukształtowaniu własnych opinii dotyczących stanu polskiej religijności, popartych zasadną argumentacją, którą będzie można przedstawić wszędzie tam, gdzie będą toczyć się spory o stan polskiego katolicyzmu czy przyszłość Kościoła w Polsce.

Emilia Kramkowska
Zakład Socjologii Edukacji i Gerontologii Społecznej
Uniwersytetu w Białymstoku

JANUSZ MARIAŃSKI, *Moralność w kontekście społecznym*, Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS, 2014, ss. 333.

Śledząc literaturę socjologiczną ostatnich kilkudziesięciu lat, można dojść do przekonania, że namysł nad moralnością z perspektywy poznawczej oferowanej przez tę dyscyplinę naukową stał się domeną polskich badaczy. Do gruntownego pochylenia się nad tym faktem społecznym w połowie XX w. środowiska uczonych przekonywała Maria Ossowska. Stawiła wówczas trwałe podwaliny pod gmach tej subdyscypliny swymi wielkimi dziełami: *Moralnością mieszczańską*, *Podstawami nauki o moralności*, *Normami moralnymi*, *Myślą moralną oświecenia angielskiego*, *Socjologią moralności* itd. Godnym kontynuatorem rozpoczętego przez nią dzieła jest Janusz Mariański. Tematyką moralności zajmuje się od lat osiemdziesiątych XX w. Na jej temat napisał kilkanaście książek i kilkaset artykułów. Większość z nich ma charakter empiryczny. Omawia w nich wiele aspektów związanych z moralnością współczesnego społeczeństwa polskiego: systemem wartości, sensem życia, stosunkiem do śmierci, więziami i postawami moralnymi, dynamiką przemian obyczajów, etosem bezrobotnych itd. Jednak nie zaprzestaje na opisie i wyjaśnianiu materii moralnej, realizowanej w konkretnych praktykach społecznych. W twórczości Mariańskiego jest także miejsce na prace o charakterze syntetycznym i meta-przedmiotowym – z jednej strony zmierzające do formułowania uogólnień na temat faktów moralnych, szukania występujących prawidłowości, wskazywania zachodzących tendencji itp., a z drugiej – do budowania refleksji nad

dokonaniami dyscypliny, ujmujące je z dystansu gwarantującego szeroką perspektywę oglądu oraz wyważoną ocenę. Do nich należą głównie: *Socjologia moralności: wprowadzenie i biografia...*, (Poznań, Warszawa 1986), *Wprowadzenie do socjologii moralności* (Lublin 1989) *Socjologia moralności* (Lublin 2006). W dziełach tych prezentuje wiele kwestii charakteryzujących socjologię moralności jako obszar penetracji naukowej. Autor tych publikacji zakresem poruszanych w nich zagadnień i stopniem uszczegółowienia podejmowanych wątków wykracza daleko poza stan rozwoju wiedzy, do jakiego przyłożyła się pionierka dyscypliny i jaki odpowiadał jej czasom.

Recenzowana książka ma również charakter metateoretyczny i zarazem syntetyczny – jest zatem kontynuacją wyżej przytoczonych dzieł. Nie jest jednak kolejną, bardziej rozbudowaną o nowe wątki lub aktualne zdobycze nauki, ich wersją. Jej forma jest bowiem utrzymana w innej konwencji, niż mają wyżej wskazane publikacje. Te miały bowiem charakter i strukturę klasycznego podręcznika akademickiego, systematycznie wprowadzającego w poszczególne aspekty socjologii moralności, w sposób systematyczny odsłaniając i omawiając kolejne aspekty dyscypliny. W zamyśle Autora dostarczyć miały całościowego przeglądu zagadnień, jakimi zajmują się socjologowie moralności w sposób przekrojowy. *Moralność w kontekście społecznym* ma natomiast mniej rygorystyczną formułę. W prezentowanej publikacji wątki nie wyłaniają się w odsłonach kolejnych przybliżeń, jak to było w przytoczonych publikacjach, lecz wyszukiwane są na mapie kluczowych zagadnień i poddawane omówieniu jako strategiczne z punktu widzenia rozumienia dyscypliny. Znalazły się wśród nich fakty związane z: omówieniem socjologii moralności jako dyscypliny empirycznej o faktach moralnych, miejscem socjologii moralności wśród innych nauk o moralności, człowiekiem – jako podmiotem moralności, komponentami moralności, uwarunkowaniami zjawisk moralnych, modelami badań moralności, przemianami wartości moralnych, zadaniami socjologa zajmującego się faktami moralnymi i wiele innych. W sumie kilkanaście wiodących obszarów wypełniło wspomnianą mapę, gwarantując nabycie wiedzy dającej rozeznanie w omawianej subdyscyplinie socjologicznej.

Przyjęta przez Autora publikacji strategia realizacji zadania pozwala zrozumieć z jednej strony istotę socjologii moralności, cele jakie realizuje, możliwości badawcze, a także ograniczenia, a z drugiej zaś – złożoność zjawisk moralnych, ich uwarunkowania, przemiany, jakim podlegają, modele, zgodnie z którymi te przekształcenia zachodzą, postawy moralne itp. Podkreślić należy, że o wspomnianym rozeznaniu w subdyscyplinie omawianej w publikacji, jakie gwarantuje jej lektura, nie decyduje jedynie trafny dobór zagadnień, ale

przede wszystkim mistrzowskie ich wyłożenie przez Mariańskiego. Wynika to ze szczególnego wycucia prezentowanej materii, pełnego oglądu całości dyscypliny (co pozwoliło wyważyć proporcje między poszczególnymi aspektami) oraz niespotykanej erudycji. Wszystkie te walory sprawiały, że kwestie niejednokrotnie skomplikowane, niejednoznaczne, zachodzące obszarowo na inne itp. po lekturze stawały się klarowne, czytelne, odpowiednio umiejscowione wśród pozostałych zagadnień. Zapoznanie się z książką sprawi, że labirynt spraw tworzących rozległe pole zagadnień składających się na socjologię moralności zyska pełną klarowność i przejrzystość.

Po każdym z rozdziałów została zamieszczona bogata literatura przedmiotu. Jej celem nie jest zapewne tylko uwiarygodnienie zamieszczonych w publikacji treści, ale stanowi ona cenny drogowskaz dla osób chcących poszerzyć swoją wiedzę w wybranych aspektach poruszanej materii lub uzyskać dodatkowe objaśnienia na ich temat. Tutaj nie tylko wskazano źródła polskie, ale także najnowsze teksty, jakie pojawiły się w literaturze światowej. Wszystkie one zostały wyszukane i zarekomendowane przez znawcę tematu najwyższej klasy, co gwarantuje trafny ich dobór.

Kolejnym ważnym elementem opiniowanej publikacji jest bogaty, liczący ponad 100 stron słownik kluczowych pojęć obecnych w rozważaniach nad faktami moralnymi. Dyskutanci i komentatorzy zagadnień powszechnie odwołują się do nich, ale niejednokrotnie przypisują im różne treści. Ten stan rzeczy wprowadza w zakłopotanie, szczególnie osoby bezpośrednio niezaangażowane w profesjonalną wymianę myśli na temat moralności, a jedynie okazjonalnie chcące ją śledzić. Stąd zamieszczony zestaw wytłumaczonych pojęć stanowi niezmiernie przydatne narzędzie, ułatwiające poprawne nadążanie za znaczeniami obecnymi w socjologicznym namyśle nad faktami moralnymi. Znalazły się wśród nich omówienia takich zagadnień, jak: sumienie, relatywizm moralny, godność, prawda, wolność, prospołeczności (w szerokiej eksplikacji; zastanowić by się należało, czy nie warto byłoby wydzielić je z części pierwszej książki – problemowej) oraz ponad 100 innych haseł (w wąskiej eksplikacji – umieszczone w słowniku). Wśród haseł związanych trzon stanowią pojęcia bezpośrednio odnoszące się do przedmiotu materialnego omawianej dyscypliny. Podkreślić należy, że nie jest to zbiór lakonicznych wyjaśnień wybranych pojęć pomocnych w jednoznacznym i zarazem efektywnym odczytaniu podejmowanych w części pierwszej zagadnień, ale prezentacja odsłaniająca ich wielowątkowość i wielopłaszczyznowość. Zatem zamieszczony w publikacji słownik nie tylko pełni rolę wspomagającą czytanie części pierwszej książki oraz pełne uczestnictwo w dyskusji nad kwestiami moralnymi, ale

także może być traktowany jako samodzielnie funkcjonująca całość – dostarczająca bogatego zasobu wiedzy na tematy odpowiadające zakresom objaśnianych pojęć.

Nadto należy dodać, że prócz pojęć bezpośrednio odnoszących się do moralności Autor publikacji zakres słownikowego wyjaśniania poszerzył o terminy pozwalające osadzić kontekstualnie podnoszone kwestie moralne. Podnosi to wyraźnie walor proponowanego podejścia, tworząc z niego żywą, umieszczoną w konkretnym środowisku eksplikację, a nie zawieszoną w próżni suchą wykładnię wysterylizowanych kwestii. W związku z tym Czytelnik odnajdzie wyjaśnienia: globalizacji, konsumpcjonizmu, modernizacji społecznej, pluralizmu, ponowoczesności, sekularyzacji, socjalizacji itp.

Zastosowanie takiej formuły książki, odbiegającej od klasycznych ujęć, ma kilka walorów i niezwykle uatrakcyjnia jej lekturę. Czytelnik nie jest zmuszony śledzić treść publikacji systematycznie kartka po kartce, rozpoczynając od pierwszej do ostatniej strony – by nie zgubić podejmowanych wątków, może natomiast dowolnie wybierać konkretne aspekty, akurat w danym czasie go interesujące. Sprzyja to lekturze książki prowadzonej „z doskoku”. Taka forma dopasowana jest do cech współczesnego czytelnika – zabieganego, nie dysponującego dłuższymi sekwencjami wolnego czasu oraz o ukształtowanym umyśle zdolnym do krótkich momentów koncentracji. Ponadto umysł Czytelnika, zdarzając się z nową formułą, zaczyna aktywniej pracować – zmuszony jest do wyjścia z rutyny, wzmocnienia uwagi.

Z pełną mocą rekomenduję Czytelnikowi lekturę książki *Moralność w kontekście społecznym*. Jest ona kolejną, zawierającą wiele nowych walorów, wyśmienitą odsłoną rozległej wiedzy, niespotykanej erudycji i wielkiego doświadczenia czołowego twórcy współczesnej socjologii moralności.

Mariusz Zemło
Instytut Socjologii KUL